

Aktivita v kostce

Žáci se seznamují s diskriminací a perzekucí Romů za druhé světové války. Vzpomínání na válku je zasazeno do širších souvislostí toho, co předcházelo, i toho, co následovalo. Romská perspektiva problematizuje tradiční českou představu o Čechách a Židech jako výlučných obětech války a připomíná i nelichotivý spolupodíl protektorátních úřadů na romských internacích. Žáci se seznamují s touto perspektivou a uvažují o její souvislosti s perspektivou „českou“. Prezentovaná perspektiva se může stát východiskem k uvažování o současné české identitě (a její proměně ve srovnání s polovinou 20. století), o tom, jak ji vymezovat a koho všeho do ní pojímat.

Didaktické cíle

Žáci umí vyjmenovat nejdůležitější události a místa související s perzekucí Romů za války.

Žáci vnímají specifika romského pohledu na soudobé dějiny a uvažují o souvislosti mezi romskou identitou a tradičním vymezováním české majority.

Žáci zvyšují své sociální kompetence ve vztahu k pamětníkům, rozumí obtížnosti pamětnického vyprávění a jsou vůči pamětníkům empatictí.

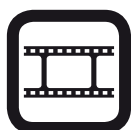
Žáci uvažují o české národní identitě, vnímají její proměnlivost v závislosti na historickém kontextu, rozvíjí svou schopnost konceptualizovat tento fenomén a vědomě ho reflektovat.

Časová náročnost

Příprava učitele: 20 min.

Práce ve vyučování: 40–45 min.

Seznam scén

G1.S0 Úvodní video

G1.S3b Rozhovor s Marií Červeňákovou

G1.S2 Komiks Tábor Lety

G1.S3c Rozhovor s Marií Červeňákovou II

Další materiály

Další materiály jsou dostupné online na webu Dějepis ve 21. století:

<http://www.dejepis21.cz/romska-perspektiva-soudobych-dejin>

Filmová ukázka 1: Lety jako místo paměti (Ó ty černý ptáčku, 1997, r. Břetislav Rychlík), 1:38 min.

Filmová ukázka 2: Romové v poválečné době (Můj přítel Fabián, 1953, r. Jiří Weiss), 1:58 min.

Metodické podněty

Modelová hodina tematizuje méně známou kapitolu z historie druhé světové války. Zároveň však zpřístupňuje opomíjenou perspektivu české minulosti a skrze ni otevírá téma české identity a jejího vymezení v obraze druhých. Téma perzekuce Romů za druhé světové války je často vnímáno jako „romský“, a nikoli „český“ příběh. K vzdělávacím cílům hodiny tak patří nejen osvojení konkrétních znalostí a rozvoj analytických dovedností, ale též kritická reflexe národní identity. Perspektivou menšin se národní dějiny ukazují jako otevřený problém a vzbuzují otázky: Kdo všechno patří do českého národa? Výukové cíle tak nejsou stanoveny konkrétně (žák umí, vyjmenuje, rozvíjí, atd.), ale spíše obecně (žák uvažuje, přemýšlí). Hlavní cíl představuje konceptualizace složitějšího historického pojmu, kterým je identita.

Identita není ve výuce dějepisu přímo tematizována. Většinou se nereflektovaně užívají koncepty „etnocentrické“, které prostřednictvím vyprávění národních dějin definují češtví v etnických souvislostech jako biologicko-sociální společenství, v méně častých případech se přijímá občanské vymezení národa jako společenství definované na základě idejí. Cílem hodiny je ovšem reflektovat oba koncepty, tj. odhalit jejich východiska, srovnat je a zhodnotit.

Prostředkem k naplnění cíle je sledování osudu Marie Červeňákové. Žáci sledují „menšinové“ vyprávění a zaujímají k němu vlastní postoje. Žáci využívají vstupních znalostí, kterých se jim zhuštěně dostalo z úvodního filmového klipu, ve kterém je shrnuta faktografie. Expresivní scény z Let upozorňují na hrubé chování dozorců k Romům. Klíčovou otázkou, která je v celém vyprávění pouze nezřetelně naznačena, představuje pozice Marie. Jak ona se cítí? V úvodu se vymezuje jako Romka („pro nás cigány. . .“). Ovšem ve vzpomínce z repatriačního tábora mluví o své příslušnosti k Čechům („najednou jsem mezi těmi cizinci zaslechla češtinu“). Také vyprávění o poválečných osudech vřazuje příběh Marie do širšího celku – utrpení v nacistických táborech nebylo kategorizováno podle rasy. Tato nezřetelnost je záměrná – představuje didaktickou výzvu, kterou můžeme využít k zpochybnění převládajících anticiganistických postojů (tj. vymezování Romů, jejich etiketizaci, atd.), aniž bychom vstupovali do obtížné polemiky se stávajícími stereotypy o zneužívání sociálních dávek atp. Závěrečná část námětu upozorňuje na rozdílnosti mezi nacismem a komunismem. Aniž bychom obecně příbuzné rysy těchto systémů odmítali, přece se v tomto konkrétním případě ukazuje zásadní systémová odlišnost ve vztahu k českému kontextu. Nacistický systém hrozil naprostým zničením českého národa a jeho jednotlivých složek. Na tuto sice banální, ale dosti podstatnou odlišnost se často zapomíná ve prospěch „obecně politologických“ strukturálních souvislostí obou totalit.

Konečně nabízí romská perspektiva možnost ilustrovat modernizační rozměr budovatelského režimu v padesátých letech. Ačkoli je třeba zohlednit ideologickou zatíženost ukázky, přece zobrazuje sociální vzestup, který režim Romům nabízel. Opět nejde o to upozadit či zamlčet represivní rozměr komunistického režimu, zvláště v jeho stalinské fázi, ale spíše o doplnění tohoto obrazu o prvky, které byly alespoň částí populace vnímány jako pozitivní. Nabídka sociálního vzestupu a sociálních jistot je obsažena jak ve vzpomínání Marie, tak v druhém klipu z roku 1956. Chybějící „temné stíny“ této modernizace můžeme dodat v následné diskusi (necitlivá asimilační politika, nerespektování romských kulturních specifíků, atd.).

Navržený postup

Fáze 1 cca 10 minut

Vysvětlení historického kontextu.

Rasově motivovaná diskriminace a perzekuce Romů (navazuje na druhořadé postavení Romů v ČR)

- Filmová ukázka 1: Lety jako místo paměti.
- Proč jsou Lety hodné připomínání?
- Jsou podle vás Lety českým místem paměti?

Fáze 2 cca 10 minut

Vysvětlení herního kontextu.

Kontext hry. Úvodní video vysvětluje herní kontext:

Hráč pomáhá stěhovat babičku, přitom objevuje staré tajemství svého dědečka, který byl za války vězněn, jedním z pamětníků je i Marie Červeňáková.

Rozhovor s Marií Červeňákovou

G1.S3b Rozhovor s Marií Červeňákovou

G1.S2 Komiks Tábor Lety

G1.S3c Rozhovor s Marií Červeňákovou II

První dvě scény jsou expozicí osudu Marie. Vyprávění o Letech je lineární, při dalším vyprávění je nutné ptát se spíše obecně, aby rozhovor rychle neskončil. Důraz klademe nejen na válečné zážitky, ale i na poválečné osudy Marie. Příběh Jindřicha Jelínka a Egona Mareše spíše upozadíme, bez kontextu je málo srozumitelný.

Žáci vyplňují pracovní list.

Fáze 3 10–15 minut

Reflexe analytických závěrů.

Po fázi analýzy nastává fáze interpretace. Žáci si navzájem sdělují své závěry, diskutují o nich. Diskusi můžeme rozvinout několika otázkami:

- Patří příběh Marie Červeňákové do českých dějin?
- Jsou Lety místem české paměti?

Diskusi důsledně moderujeme, vylučujeme především otevřené projevy anticiganismu, zdůrazňujeme občanské pojetí národního společenství. Můžeme upozornit na to, že rasistické vymezení národa vylučující Romy zastávali nacisté. Měli bychom upozornit na historické proměny české identity, vymezit se proti naivní primooridialistické představě o neměnném národě.

Fáze 4 10 minut

Rozšiřující aktivity: analýza filmového obrazu a celkové shrnutí.

Pokračujeme v zasazování závěrů předcházející diskuse do širšího historického kontextu – analyzujeme filmovou ukázku 2: Romové v poválečné době.

- Co se v ukázce děje?
- Jaké je postavení Gézy Fabiána v rámci dělnického kolektivu?
- Jaké možnosti Gézovi nabízí tehdejší systém?
- Jak celou scénku můžeme vyložit? Vyplývají z ní nějaké obecnější závěry?

Závěry žáků zobecnujeme, zdůrazňujeme ovšem i odvrácenou tvář modernizace padesátých let: především asimilační tlak redukující romské kulturní tradice do folklorní ozdoby.